

**PROGRAMET DHE PAKETAT
STIMULUESE PAS KRIZAVE
EKONOMIKE DHE TË DREJTAT E
PUNËTORËVE NË KOSOVË**

Programet dhe paketat stimuluese pas krizave ekonomike dhe të drejtat e punëtorëve në Kosovë

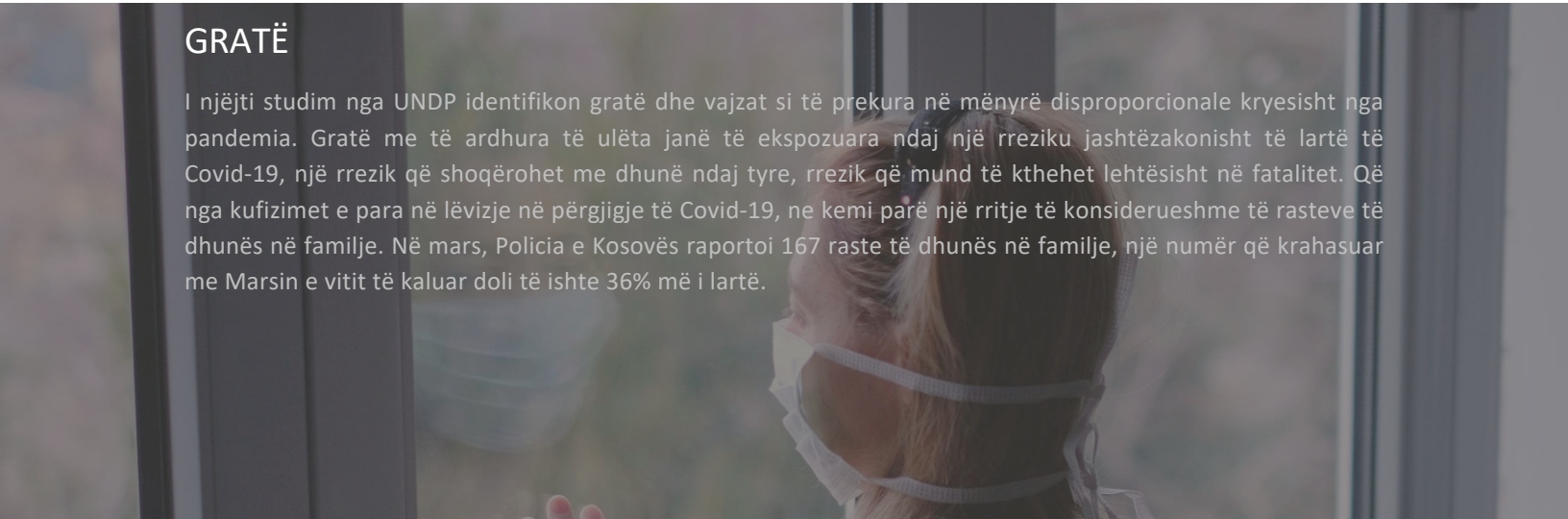
Që nga 13 marsi 2020, kur ndodhi mbyllja dhe u konfirmuan rastet e para me Covid-19 në Kosovë, shqetësimi kryesor mbarë shoqëror ishte se sa do të ishte në gjendje një shtet në zhvillim e sipër të menaxhojë një krizë të mundshme dhe atë, në një kohë të paprecedent. Një gjë që dihej me plot siguri ishte se virusi nuk diskriminon, duke lënë për të kuptuar që ai nuk zgjedh viktimat dhe pasojat e tij mund të jenë të paimagjinueshme. Këtë më së miri e shfaqin statistikat tejet të frikshme të këtij virusi, ku në tërë botën numëron rreth 93.2 milionw raste pozitive, me mbi 2 milionw të vdekur, duke përfshirë këtu edhe Kosovën e cila deri më tani numëron rreth 60,000 raste pozitive, me gjithsej 1.447 të vdekur, statistika të errëta që po rriten dita ditës. Sidoqoftë, ajo që është edhe më dramatike është se kriza Covid-19 nuk është vetëm një krizë shëndetësore, por edhe një krizë e përhapur socio-ekonomike që prek më shumë anëtarët e cenusëm të shoqërisë.

Megjithëse viti 2019 e gjeti Kosovën me numrin më të lartë të rritjes së punësisë në Ballkan, ku sipas Bankës Botërore kishte një rritje prej 6.7% në normën vjetore, përhapja e shpejtë e Covid-19 ka prekur shumë familje dhe biznese në forma të ndryshme. Mijëra punë të humbura dhe humbjet në të ardhurat e biznesit janë ndër shqetësimet kryesore të vendit. Raporti ekonomik i Bankës Botërore për Kosovën parashikon një tkurrje ekonomike prej 8.8% për vitin 2020.

Studime të tjera si ai i UNDP tregojnë se vetëm rreth 40% e të anketuarve kanë mbajtur punën e tyre, por nuk kanë punuar për një kohë të gjatë dhe rreth 22% raportuan një ulje të pagave si rezultat i shkurtimit të orëve të punës. Një tjetër 22% nuk u prek fare nga pandemia dhe vazhdoi të punonte, dhe rreth 8% humbën punën. E gjithë kjo ka pasur një efekt shkatërrues në shëndetin mendor dhe fizik të njerëzve, duke shtuar izolimin domethënës në muajt e parë të pandemisë dhe më pas atë të shtetrrrethimit. Vlerësime të tjera nga UNDP si rezultat i shpërthimit të Covid-19 tregojnë se rreth 28% e të anketuarve kanë përjetuar ndryshime të rëndësishme psikologjike, mendore dhe emocionale.

GRATË

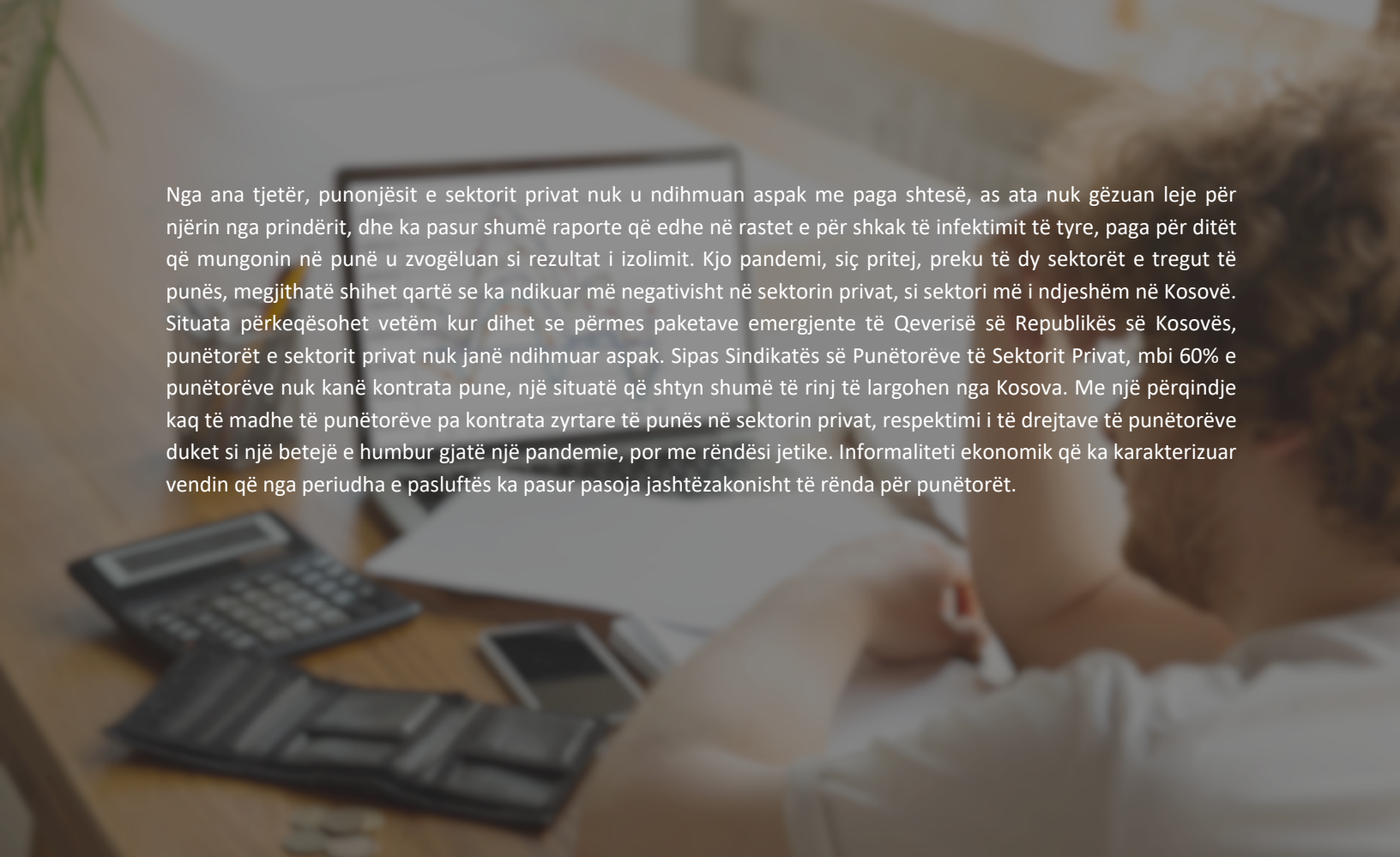
I njëjti studim nga UNDP identifikon gratë dhe vajzat si të prekura në mënyrë disproporcionale kryesisht nga pandemia. Gratë me të ardhura të ulëta janë të ekspozuara ndaj një rreziku jashtëzakonisht të lartë të Covid-19, një rrezik që shoqërohet me dhunë ndaj tyre, rrezik që mund të kthehet lehtësisht në fatalitet. Që nga kufizimet e para në lëvizje në përgjigje të Covid-19, ne kemi parë një rritje të konsiderueshme të rasteve të dhunës në familje. Në mars, Policia e Kosovës raportoi 167 raste të dhunës në familje, një numër që krahasuar me Marsin e vitit të kaluar doli të ishte 36% më i lartë.

Ajo që mbetet shqetësuese është se rreth 35% e të anketuarve nuk dinë se ku të kërkojnë ndihmë në rast të dhunës në familje, dhe rreth 56% e tyre mendojnë se ka një rritje të konsiderueshme të dhunës në familje.

PUNËSIMI NË SEKTORIN PRIVAT

Pabarazitë e thella janë parë në punësimin e pasigurt midis sektorit publik dhe sektorit privat. Mungesa e masave mbrojtëse adekuate në vendin e punës, orari i zgjatur i punës në sektorët thelbësorë, shëndeti dhe siguria në punë si dhe aksesin në përfitime nga skemat e pensioneve janë shqetësimet kryesore të të gjithë punëtorëve. Raporti i Progresit BE 2020 për Kosovën gjithashtu thekson nevojën për një fokus më të fortë në mënyrë që të mbështesë sektorin privat. Ky raport vë në dukje se sektori privat ka pasur vështirësi në procedurat e rënda administrative të tilla si një numër i madh licencash dhe lelesh, inspektime të kushtueshme dhe të pakoordinuara, dhe shfaqjen e korrupsionit në një nivel të lartë. Ndryshe nga sektori publik, i cili ka pasur një mbështetje të fortë, sektori privat ndihet shumë i diskriminuar gjatë kësaj pandemie. Kjo sepse në sektorin publik punëtorët kanë gëzuar përfitime të ndryshme gjatë kësaj kohe pandemike përfshirë sigurimin e lejes për njërin prind, pushimin nga puna të përkohshëm në rast të infektimit me virus dhe pagën shtesë për disa nga punëtorët në institucionet e sektorit publik.

A person wearing a white lab coat is seated at a desk, looking at a laptop. The desk also holds a calculator, a smartphone, and some papers. The background is a blurred office setting.

Nga ana tjetër, punonjësit e sektorit privat nuk u ndihmuan aspak me paga shtesë, as ata nuk gëzuan leje për njërin nga prindërit, dhe ka pasur shumë raporte që edhe në rastet e për shkak të infektimit të tyre, paga për ditët që mungonin në punë u zvogëluan si rezultat i izolimit. Kjo pandemi, siç pritej, preku të dy sektorët e tregut të punës, megjithatë shihet qartë se ka ndikuar më negativisht në sektorin privat, si sektori më i ndjeshëm në Kosovë. Situata përkeqësohet vetëm kur dihet se përmes paketave emergjente të Qeverisë së Republikës së Kosovës, punëtorët e sektorit privat nuk janë ndihmuar aspak. Sipas Sindikatës së Punëtorëve të Sektorit Privat, mbi 60% e punëtorëve nuk kanë kontrata pune, një situatë që shtyn shumë të rinj të largohen nga Kosova. Me një përqindje kaq të madhe të punëtorëve pa kontrata zyrtare të punës në sektorin privat, respektimi i të drejtave të punëtorëve duket si një betejë e humbur gjatë një pandemie, por me rëndësi jetike. Informaliteti ekonomik që ka karakterizuar vendin që nga periudha e pasluftës ka pasur pasoja jashtëzakonisht të rënda për punëtorët.

Midis atyre që preken më shumë janë punëtorët e ndërtimit, i cili njihet si një sektor që operon në bazë të shkëmbimeve dhe shitjeve, ku kontratat zyrtare dhe pagesat e pensioneve nuk ekzistojnë fare apo egzistojnë pothuajse ekskluzivisht në letër. Gratë gjithashtu preken shumë nga informaliteti, pasi një numër i madh i tyre punojnë në sektorë që konsiderohen shumë informale, siç janë sektori i pastrimit, sektori i kujdesit për fëmijët, ai i amvisërisë dhe mirëqenia tjetër. Për më tepër, gratë kanë bartur pjesën më të madhe të kujdesit shtëpiak të papaguar, i cili është rritur vetëm gjatë krizës Covid-19.

Përkundër gatishmërisë së Qeverisë së Republikës së Kosovës me dy paketa të simulimit emergjent, qëllimi kryesor i të cilave ishte të ndihmonte bizneset dhe punëtorët e prekur nga izolimi, reflekton keqtrajtimin e hapur të punëtorëve, veçanërisht atyre në sektorin privat. Pavarësisht kushtit të dhënë nga qeveria, që përfituesit e këtyre paketave të kenë punonjës të regjistruar në institucionet përkatëse dhe me kontrata zyrtare të punës, ka pasur shumë raporte që këto paketa janë shfrytëzuar nga punëdhënësit, duke shkelur drejtpërdrejt të drejtën e pagës. E rëndësishmja, pako të tilla tentojnë të harrojnë njerëzit që punojnë në sektorin informal.

Bazuar në mësimet e së kaluarës, siç është kriza financiare globale e vitit 2008, ne shohim se fokusi kryesor i rimëkëmbjes ekonomike pas krizës priret të jetë investimi publik në infrastrukturë, i cili kishte një numër të madh të të punësuarve dhe investimet u bënë për të mirën e përbashkët. Sidoqoftë, kriza aktuale është shumë e ndryshme nga ajo sistematike e vitit 2008,

përtej ngjashmërive në rritjen e falimentimeve, rritjen e humbjeve, mungesën e likuiditetit dhe dështimin e mundshëm të ndonjë institucioni publik.

Nëse Kosova do të ndiqte shembullin e pas krizës 2008 dhe investimet do të përqendroheshin kryesisht në ndërtim për të stimuluar vendet e punës dhe rimëkëmbjen ekonomike, disa faktorë të rëndësishëm do të duhej të konsideroheshin. Rritja e investimeve publike në këtë kohë nuk do të kishte të njëjtat efekte si në vitin 2008 dhe mund të krijonte pabarazi edhe më tej gjinore, duke u mundësuar burrave që të kenë një numër më të madh të vendeve të punës, pasi ky sektor në Kosovë është i mbizotëruar nga burrat.

Shkelja e të drejtave të punëtorëve si shqetësim i gjatë i shoqërisë kosovare është numri më i lartë i aksidenteve fatale në vendin e punës, ku në mesin e atyre që preken më shumë janë ata që punojnë në ndërtimtari. Shëndeti dhe siguria në punë duhet të jenë një përparësi për çdo qeveri që do të përballet me krizën e krijuar nga kjo pandemi.

Një problem tjetër i këtij lloji të investimeve do të ishte ndotja e mjedisit dhe kontributi në ngrohjen globale. Paketat e rikuperimit të ekonomisë së gjelbër për krizën e korona virusit do të riparonin ekonominë dhe do ta vinin Kosovën në rrugën e duhur për të trajtuar problemet e saj të ndotjes, ku të paktën muajt e gjatë të dimrit janë kërcënues për jetën për qytetarët e saj, për të mos përmendur muajt e tjerë.

Edhe gjatë pandemisë, punëtorët në Kosovë janë në një situatë të brishtë. Gjatë muajit nëntor të këtij viti, në kryeqytet, punëdhënësi edhe një herë u mohon të drejtat punëtorëve duke i detyruar ata të punojnë edhe nëse janë të infektuar me virusin covid-19. Tani po jetojmë në një mjedis që është jashtëzakonisht i favorshëm për keqtrajtimin e punëtorëve, duke u mundësuar punëdhënësve që të shkelin me lehtësi të drejtat e punëtorëve në maskën e një pandemie.

Si rezultat, fushatat e ndërgjegjësimit duhet të kryhen në mënyrë të pashmangshme, kapacitetet e inspektorëve të punës duhet të rriten dhe kushtet e shëndetit dhe sigurisë në punë duhet të plotësohen, si dhe parandalimi i përhapjes së virusit. Si punëdhënësit ashtu edhe punonjësit do të përfitonin nga kjo.

Fokusi i çdo qeverie duhet të jenë punëtorët dhe të drejtat e tyre. Zyrtarizmi i marrëdhënieve punë-punëdhënësi, si dhe mbështetja e tyre do të ishte një faktor kryesor i zhvillimit ekonomik, edhe në situata të tilla pandemike, rimëkëmbja nuk do të ishte një temë diskutimi, por një histori suksesi.

Çdo program rikuperimi dhe përgjigje ndaj krizës ekonomike të shkaktuar nga kjo pandemi duhet të jetë sa më efektiv dhe efikas, me qëllimin kryesor mbrojtjen e të drejtave të punëtorëve me çdo kusht, ndërmarrjen e hapave për të përmirësuar nivelin e sigurisë dhe shëndetit në punë, rritjen të pagës në lidhje me orët e punës, orët më të përshtatshme të punës, si dhe për të garantuar pushimin e lehonisë, si dhe lejen prindërore.

UNOPS

